

การศึกษาเกี่ยวกับนิทานvikramajyoti

ประมวลนิทานสันสกฤตที่สำคัญ

ในวรรณคดีอินเดียจะมีเรื่องเล่าหรือนิทานแทรกอยู่ด้วยเสมอ เช่นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับมนุษย์และเทวดา เป็นต้นจะพบในวรรณคดีประเภทอิติहाส กาพย์ และปุราณะ แสดงหลักฐานว่าคนอินเดียโบราณมีจินตนาการกว้างไกลและมีความสามารถในการผูกเรื่องราวต่าง ๆ เล่าเป็นนิทานสืบต่อกันมา

นิทานของอินเดียมักจะไม่ปรากฏเป็นเรื่องเดี่ยว ๆ แต่จะเป็นประมวลนิทานที่รวมไว้ด้วยกันเป็นแบบนิทานซ้อนนิทานคล้ายกับหีบสมบัติจีน² หนังสือรวมชุดนิทานของอินเดียที่สำคัญมีอยู่ 5 เล่ม คือ

1. ปัญจตันตระ (Pañcatantra)
2. พุทธกถา (Brhatkathā)
3. ศุกส์ปติ (Çukasaptati)
4. สิงหาสนทวาตรีศติ หรือนิทานvikramajyoti (siñhāsanadvātrimṇcati)
5. เวทาลปัญจวีศติ (Vetalapañcavimṇcati)

ปัญจตันตระและพุทธกถาเป็นหนังสือรวมชุดนิทานที่มีเนื้อเรื่องยืดยาว มีผู้นำไปแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา และยังเป็นต้นเค้าของนิทานที่มีชื่อเสียงหลายเล่มที่แต่งขึ้นในสมัยหลัง เช่น กดาสิริตสาคร ส่วนหนังสือ 3 เล่มหลังคือ ศุกส์ปติ สิงหาสนทวาตรีศติ และเวทาลปัญจวีศติเป็นหนังสือรวมชุดนิทานที่มีเนื้อเรื่องสั้นกว่า

² Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, 3rd. ed. (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1972), p. 372.

หนังสือนิทาน 3 เล่มนี้มีผู้นำไปแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษาเช่นกัน แต่ไม่มากเท่าหนังสือรวมชุดนิทาน 2 เล่มแรก

นิทานvikramajitฉบับภาษาสันสกฤต

นิทานvikramajitเป็นหนังสือรวมชุดนิทาน 32 เรื่องเกี่ยวกับวีรกรรมของท้าวvikramaditya ซึ่งมีที่มาจากพุทธศาสนา³

ตามรูปศัพท์ คำว่าvikramajitมาจากการสมาสระหว่างคำว่า vikram กับ jita คำว่า vikram (vi-krama) เป็นคำกฤต มาจากธาตุ กรम् (√kram) ลง วิ อุปสรรค มีความหมายหลายอย่างเช่น การย่างก้าว การพิชิต ความกล้าหาญ พลกำลัง⁴ และบางครั้งใช้เป็นคำย่อของคำว่า vikramaditya ซึ่งเป็นชื่อของกษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงของอินเดียผู้ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดvikramaditya หรือ มาลวะศก⁵ ส่วนคำว่า jita (carita) เป็นคำกฤต มาจากธาตุ จร (√car) แปลว่า การกระทำ ความประพฤติ การผจญภัย ดังนั้น vikramajit จึงแปลว่า ความประพฤติหรือการผจญภัยของท้าวvikramหรือท้าวvikramaditya หรือแปลว่าการกระทำอันกล้าหาญ

ก. ชื่อนิทาน

นิทานvikramajitเป็นนิทานที่แพร่หลายมากจึงมีต้นฉบับจำนวนมาก เอกเจอร์ตัน ได้แบ่งเป็นหลายสายดังนี้ สายภาคใต้ สายร้อยกรอง สายย่อและสายของศาสนาเช่น แต่ละสายจะมีหลายสำนวนและเรียกชื่อนิทานแตกต่างกัน สายภาคใต้ส่วนมากเรียกนิทานเรื่องนี้ว่า "vikramarkacarita" (vikramārkacarita) สายร้อยกรองบางฉบับเรียกว่า "vikramadityajita" (vikramādityacarita) บางฉบับเรียกว่า "สิงหาสนทวาริสิก้า"

³ Ibid., p. 379.

⁴ Sir Monier Monier-Williams, Sanskrit-English Dictionary, 2nd. ed. (New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1981), p. 955 col. 2.

⁵ Ibid., p. 955 col. 3.

(*siṅhāsanadvātriṅṅikā*) ส่วนของศาสนาเช่นส่วนมากเรียกว่า "สิงหასนทวาทรีศกา" (*siṅhāsanadvātriṅṅakā*) สายย่อยบางฉบับเรียกว่า "สิงหასนกถา" (*siṅhāsanakathā*) และบางฉบับเรียกว่า "สิงหასนทวาทรีศกถา" (*siṅhāsanadvātriṅṅatkathā*)⁶

นักภาษาศาสตร์ในสมัยหลังก็เรียกชื่อนิทานเรื่องนี้แตกต่างกันเช่น เอ็ม. วินเทอร์นิทซ์ (M. Winternitz)⁷ เรียกนิทานเรื่องนี้ว่า "สิงหასนทวาทริงศิกกา" (*siṅhāsanadvātriṅṅatikā*) หรือ "สิงหასนทวาทริงศิกกา" (*siṅhāsanadvātriṅṅatikathā*) หรือ "วิกรัมจริต" (*Vikramacarita*) อัลเบรคท์ เวเบอร์ (Albrecht Weber)⁸ เรียกว่า "สิงหასนทวาทริงศิกกา" หรือ "วิกรัมจริตรา" (*Vikramacaritra*) อาร์เธอร์ เอ. แมคโดเนล (Arthur A. Macdonell)⁹ และ เอส. เอ็น. ทาสคุปต์ (S.N. Dasgupta)¹⁰

⁶ Franklin Edgerton, "Vikrama's Adventures," Vol. 26 : Harvard Oriental Series (Massachusetts : Harvard University Press, 1926), p. xlix-1.

⁷ M. Winternitz, A History of Indian Literature. Trans. John Mann and Jha, 2nd. ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1977), p. 407-408.

⁸ Albrecht Weber, The History of Indian Literature. Trans. John Mann and Theodor Zachariae, 3rd. ed. (London : Kegan Paul, Trench, Trüber & Co. Ltd., 1892), p. 201.

⁹ Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 379.

¹⁰ Dasgupta, A History of Sanskrit Literature, p. 424.

เรียกนิทานเรื่องนี้ว่า "สิงหასนทวาทริงศิกา" หรือ "วิกรมจรีต" เอ. เบอรรีเดิล คีธ (A. Berridale Keith)¹¹ และชื่อคนเขียนบทความ โจเซฟ จากอบส์ (Joseph Jacobs)¹² เรียกชื่อนิทานเป็นภาษาสันสกฤตเพียงอย่างเดียวว่า "สิงหასนทวาทริงศิกา" เอกเจอร์ตัน¹³ ศึกษาศึกษาและเรียกชื่อนิทานเรื่องนี้เพียงอย่างเดียวเช่นกัน แต่เรียกว่า "วิกรมจรีต" โดยให้เหตุผลว่า คำว่า "วิกรมจรีต" เป็นคำที่สั้นและง่ายต่อการออกเสียง ชื่อที่นักภวาทวิทยาในสมัยหลังใช้เรียกนิทานเรื่องนี้ส่วนมากปรากฏ 2 ชื่อ คือ เรียกตามนิทานวิกรมจรีต สายร้อยกรองบางฉบับว่า "สิงหასนทวาทริงศิกา" และเรียกตามวินเทอร์นิทซ์ว่า "วิกรมจรีต" ผู้วิจัยเรียกชื่อนิทานเรื่องนี้ว่า "นิทานวิกรมจรีต" ภัยเหตุผลเช่นเดียวกับเอกเจอร์ตัน

ข. ผู้แต่งและยุคสมัยในการแต่ง

นิทานวิกรมจรีตฉบับดั้งเดิมนี้ไม่ทราบทั้งชื่อผู้แต่งและยุคสมัยที่แน่นอนในการแต่ง ทาสคุปต์¹⁴ เข้าใจว่าแต่งไม่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 13 แต่คีธ¹⁵ และ

¹¹ A. Berridale Keith, A History of Sanskrit Literature (London : Oxford University Press, 1948), p. 292.

¹² Joseph Jacobs, "Fables and Stories," Encyclopedia of Religion and Ethics (Edinburgh) 8 (1909) : 113.

¹³ Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 26 : xlix.

¹⁴ Dasgupta, A History of Sanskrit Literature, p. 425.

¹⁵ Keith, A History of Sanskrit Literature, p. 292.

เอคเจอร์ตัน¹⁶ เชื่อว่าอาจจะเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้าโกษะกษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงแห่ง
แคว้นชารา ผู้ทรงครองราชย์ในระหว่างปี ค.ศ. 1018-1060 (เวเบอร์¹⁷ กล่าวว่า
ทรงครองราชย์ในระหว่างปี ค.ศ. 1040-1090) ซึ่งแสดงว่านิทานเรื่องนี้แต่งขึ้น
ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 11 และแต่งขึ้นหลังนิทานเรื่องเวตาลมัจจุรียุค¹⁸ พระเจ้า
โกษะทรงเป็นกษัตริย์ผู้มีชื่อเสียง ทรงมีพระสติปัญญาคล้ายคลึงกับคุณสมบัติของท้าวโกษะ
ที่ปรากฏในนิทานวิกรัมจริต และบทบาทของท้าวโกษะในนิทานก็แสดงความเป็นวีรบุรุษ
คล้ายเช่นกัน

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับศิขและเอคเจอร์ตันที่ว่านิทานวิกรัมจริตแต่งขึ้นในสมัยของ
พระเจ้าโกษะ เพราะพระเจ้าโกษะทรงเป็นกวีผู้มีผลงานจำนวนมากทั้งที่เกี่ยวกับ
วรรณคดีและตำราต่าง ๆ ยุคสมัยของพระองค์เป็นยุคทองของวรรณคดีเพราะมี
กษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์ ดังนั้นการที่กวีคนใดคนหนึ่งแต่งบทกวีนิพนธ์เพื่อยอพระเกียรติ
จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เพียงแต่นิทานเรื่องนี้มิได้ยอพระเกียรติพระองค์โดยตรง
แต่การให้พระองค์เป็นผู้พบสิงหาสน์อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้ได้รับฟังเรื่องราวอันทรงเกียรติ
ของท้าววิกรัมมาตย์ และการให้ทุกคาหิณระบอกว่าพระองค์คือผู้ที่ทำให้พวกนางพ้นคำสาป
เหล่านั้นนับเป็นการยอเกียรติพระราชาโกษะเช่นกัน อนึ่ง การที่กวีมิได้ประพันธ์เป็น
วรรณคดียอพระเกียรติโดยตรงนั้น อาจเป็นเพราะวรรณคดีลักษณะเช่นนั้นมิได้ประพันธ์

¹⁶ Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 26 : lii.

¹⁷ Weber, The History of Indian Literature, p. 201-202.

¹⁸ Keith, A History of Sanskrit Literature, p. 292.

^{*} Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 27 : 225.

...tadā vikramārkacaritam bhojāya bhavati bhir
nirūpyate ca, tadā ḡapāvasānam prāpyata iti.

ไว้แล้วคือเรื่องโภชประพันธ์ (Bhojaprabandha) กวีจึงเลียงไปเขียนในลักษณะอื่นแทน

ค. สมมุติฐานเกี่ยวกับท้าววิกรมชาติ

นักภารตวิทยาในสมัยก่อนเข้าใจว่าผู้ก่อตั้ง "วิกรมศักราช" อันเป็นศักราชที่แพร่หลายทางตอนเหนือของประเทศอินเดียและปัจจุบันนี้ยังคงใช้กันอยู่ในแคว้นคุชราตนั้น คือพระราชาวิกรมชาติพระองค์เดียวกันกับท้าววิกรมชาติในนิทานวิกรมจรีต¹⁹ ความเข้าใจเช่นนี้เกิดจากนิทานวิกรมจรีตสายของศาสนาเชนที่ได้อธิบายไว้ในนิทานนำเรื่องเรื่องที่ 7 ว่า เมื่อท้าววิกรมชาติทรงสดับคำสอนของลิตทเสนาทิวากรผู้เป็นอาจารย์ของศาสนาเชนแล้ว พระองค์ทรงปลดเปลื้องหนี้สินของทวยราษฎร์ และทรงเปลี่ยนศักราชของพระเจ้าวรมาน (Vardhamāna)*

วิกรมศักราชนี้เริ่มใช้เมื่อ 57 หรือ 58 ปีก่อนคริสต์ศักราช ในปีหนึ่งแบ่งออกเป็น 12 เดือน ในอินเดียตอนเหนือเดือนแรกของปีเริ่มด้วยเดือนจันทร (Caitra) คือประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน หรือเดือน 5 ทางจันทรคติ แต่ในแคว้นคุชราตจะเริ่มต้นด้วยเดือนการุฑติกะ (Kārttika) หรือ การุฑติก (Kārttik) คือประมาณเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน หรือเดือน 12 ทางจันทรคติ ปีที่นับแบบวิกรมศักราชหรือที่ไทยเรียกว่า มหาศักราชจะไม่ตรงกับพอดีกับปีที่นับตามแบบคริสต์ศักราช²⁰

¹⁹ Weber, The History of Indian Literature, p. 201.

* Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 27 : 236.

iti hr̥dye saṃpradhārya ḡrivikramaṅrpo yathākāmārthi-
sārthaprārthanāpuraṇasamarthamahārthadānena
pr̥thvīm anṛṇām kṛtvā vardhamānasamvatsaraparāvartam akarot.

²⁰ Vincent A. Smith, "Vikrama Era," Encyclopedia of Religion and Ethics, 8 : 623.

ทอมานักภารทวิทยาเช่นเจมส์ เฟอร์กูสัน (James Fergusson) และ เอฟ. คีลฮอร์น (F. Kielhorn) ได้สังเกตเห็นว่าตำนานและรายงานต่าง ๆ เกี่ยวกับวิกรมมัททีย์นี้สับสนและขัดแย้งกัน เช่น ราชทรงคินี (Rājatarāṅginī) บอกว่าผู้ที่ใช้ชื่อว่าวิกรมมัยอย่างน้อย 2 พระองค์ อัลเบอรูนิ (Albeiruni) บอกว่า ท้าววิกรมมัททีย์เป็นผู้ก่อตั้ง "ศกศักราช" (Śaka era) นอกจากนี้ในคริสต์ศตวรรษที่ 4 และที่ 5 กษัตริย์ของอินเดียมีสมัญญานามว่าวิกรมมัททีย์ทั้งสิ้น 21 ค่ายเหล่านี้จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับคำว่า "วิกรม" อย่างจริงจังและมีความเห็นแตกต่างกันคือ เฟอร์กูสัน²² มีความเห็นว่ากษัตริย์ที่ก่อตั้งวิกรมศักราชคือกษัตริย์องค์ที่มีสมัญญานามว่าวิกรมมัททีย์คือองค์ที่ปราบพวกฮั่นลงได้ในปีคริสต์ศักราช 544 คีลฮอร์น²³ มีความเห็นว่าวิกรมศักราชนั้น แท้จริงคือมาลาวศักราช (Mālava era) ศักราชนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำว่าวิกรมเลย คำว่า "วิกรมกาล" (Vikramakāla) หมายถึงช่วงเวลาแห่งการสงคราม ที่ใช้คำนี้ก็เพราะศักราชนี้เริ่มใช้ครั้งแรกในช่วงฤดูใบไม้ร่วงซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยกษัตริย์ส่วนมากเริ่มทำสงคราม บทความของคีลฮอร์นแสดงให้เห็นว่าในช่วงศตวรรษแรกก่อนคริสต์ศักราชไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับวิกรมเลย เซอร์เฮนรี สจวท คัมมิงแฮม (Sir Henry Stewart Cunningham)²⁴ บอกว่า พระเจ้ากนิษกะ (Kaniska) พระราชาเผ่ากษัตริย์เป็นผู้ก่อตั้งวิกรมศักราชขึ้นเมื่อ 58 หรือ 57 ปี ก่อนคริสต์ศักราช เอ.เอฟ. อาร์. เฮอร์นเล (A.F.R. Hoernle)²⁵ บอกว่าท้าววิกรมมัททีย์ที่กล่าวถึงในตำนานคือ

²¹ Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 26 : lx.

²² Fergusson, quoted in Edgerton 1926, 26 : lx.

²³ Keilhorn, quoted in Edgerton 1926, 26 : lxi.

²⁴ Sir Henry Stewart Cunningham, quoted in Edgerton 1926, 26 : lxii.

²⁵ A.F.R. Hoernle, quoted in Hasting 1921, 8 : 623.

พระเจ้ายโศธรมัน (Yaçodharman) ผู้มีชีวิตอยู่ในปี ค.ศ. 520 พระองค์ทรงมีพระสมัญญานามว่าวิกิรมาทิกย์ และทรงปกครองแคว้นมาลวะ (Mālava) นักประวัติศาสตร์อินเดีย เช่น เจ. ฟุสต์ (J. Fuste) และ ไอ. อาร์. เมห์ทา (I.R. Mehta)²⁶ อาร์. ซี. มาจุมดาร์ (R.C. Majumdar) และคนอื่น ๆ²⁷ และทาสคุปต์²⁸ ต่างมีความเห็นว่าสมัญญานามวิกิรมาทิกย์เป็นสมัญญานามของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 แห่งราชวงศ์คุปตะผู้ปกครองอินเดียในระหว่างปี ค.ศ. 375 ถึง 414 แต่มาจุมดาร์บอกว่าพระองค์ทรงปกครองอินเดียในระหว่างปี ค.ศ. 380 ถึง ค.ศ. 413 และพระเจ้าสกันทคุปต์พระนัดดาของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ที่ปกครองอินเดียในระหว่างปี ค.ศ. 415 ถึง 455 ทาสคุปต์กล่าวว่าหลักฐานที่แสดงว่าวิกิรมาทิกย์เป็นสมัญญานามของกษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ก็คือเหรียญกษาปณ์ที่ใช้อยู่ในสมัยนั้น มาจุมดาร์และคนอื่น ๆ²⁹ กล่าวว่าพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 คือท้าววิกิรมาทิกย์องค์ที่ปรากฏในตำนานต่าง ๆ และพระเจ้าสกันทคุปต์ก็คือท้าววิกิรมาทิกย์โอรสของท้าวมุเหนทราทิกย์ (สมัญญานามของพระเจ้ากุมารคุปต์ที่ 1 โอรสพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2) องค์ที่ปรากฏในถดาสริตสาคร เอกเจอร์สัน³⁰ ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า กษัตริย์พระนามว่าวิกิรมาทิกย์ผู้เคยปกครองแคว้นมาลวะ

²⁶ J. Fuste and I.R. Mehta, India History and Culture (New Delhi : Pitambar Book Depot, 1979), p. 70.

²⁷ R.C. Majumdar and others, An Advanced History of India, 3rd. ed. (Delhi : Macmillan India, 1973), p. 141.

²⁸ Dasgupta, A History of Sanskrit Literature, p. 731.

²⁹ Majumdar and others, An Advanced History of India, p. 142-143.

³⁰ Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 26 : lxvi.

และทรงก่อตั้งvikramśākhā นั้นคงมีพระองค์จริงแต่มีไช้พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 กษัตริย์พระองค์นั้นเป็นพระองค์แรกที่ทรงไช้พระนามว่า "vikramāditya" และพระองค์ก็คือท้าวvikramāditya ที่ปรากฏในตำนาน สมมุติฐานเกี่ยวกับท้าวvikramāditya นี้เป็นเรื่องที่ยังคงถกเถียงกันอยู่ ผู้วิจัยมีความเห็นเช่นเดียวกับเอคเจอร์ตันในแง่ที่ว่า กษัตริย์ผู้ปกครองแคว้นมาลวะและทรงก่อตั้งvikramśākhā ขึ้นนั้นมีพระองค์จริง ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงไช้พระนามว่า "vikramāditya" และกษัตริย์พระองค์นี้มีไช้พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ท้าวvikramāditya ในตำนานเป็นองค์เดียวกับพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ทั้งนี้เพราะพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 เป็นกษัตริย์ที่ปกครองด้วยความกล้าหาญ พระองค์ทรงขยายอาณาเขตไปถึงมาลวะ กุชราท และกาเดียวรท ซึ่งราชวงศ์ศกะเป็นผู้ปกครองมาเป็นเวลานานนับศตวรรษ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถมากสมควรที่กวีอินเดียจะประพันธ์บทสกุติเพื่อยกย่องพระเกียรติพระองค์ เรื่องราวเกี่ยวกับการปราบปรามประเทศต่าง ๆ ของพระองค์มีปรากฏในนิทานvikramjīta หลายเรื่อง นอกจากนี้บันทึกของหลวงจีนฟาเหียนที่กล่าวถึงความสงบสุขของประชาชนและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 นั้นมีลักษณะคล้ายกับที่ปรากฏในนิทานvikramjīta เหตุผลเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ท้าวvikramāditya ผู้ก่อตั้งvikramśākhā เป็นกษัตริย์อินเดียพระองค์แรกที่ทรงไช้พระนามว่า "vikramāditya" และมีไช้พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 แต่ท้าวvikramāditya ที่ปรากฏในตำนานคือพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 แห่งราชวงศ์คุปตะ

อนึ่ง เวเบอร์³¹ ได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของท้าวvikramāditya จากตำนานเล่มต่าง ๆ มาผนวกไว้ในนิทานฉบับของเขน เนื้อเรื่องส่วนนี้มีไช้เนื้อเรื่องของนิทานvikramjīta ฉบับดั้งเดิม แต่เวเบอร์นำมาผนวกไว้เพราะเห็นว่าเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกันดังนี้

ในแคว้นคุรฐี (Gurjarī) ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำสากรวตี (Sābhraṇvatī) และแม่น้ำมิลดา (Mahilā) มีพระราชาพระนามว่า ท้าวคามรลิตฺตฺรณิ

³¹ Weber, quoted in Edgerton 1926, 27 : 241-244.

(Tāmrāliptarsi) พระองค์ทรงมีพระธิดาพระองค์หนึ่งพระนามว่า ยโศวตี (Yaçovatī) พระนางได้เสกสมรสกับพระราชบุตรพระนามว่าท้าวเปรมเสนา (Premasena) และทรงมีพระธิดาพระองค์หนึ่งพระนามว่ามัทนเรชา (Madanarekhā) ท้าวเปรมเสนาได้ประทานพระธิดาให้เสกสมรสกับลาซึ่งแท้จริงเป็นเทพคนธรรพเสนา ผู้คุมนักโทษของพระอินทร์ที่ถูกสาปให้ลงมาเกิดเป็นลาเพราะความเจ้าชู้ ลาเห็นว่า ถ้าไม่ประทานพระธิดาให้เสกสมรสกับคนแล้วละก็ตนจะทำให้พระราชากับบ้านเมืองเดือดร้อน พระราชาจึงต้องประทานพระธิดาให้ ลาได้อาศัยอยู่ในพระราชวังอัน สวยงามบนยอดเขาเมรุกับพระธิดาอย่างมีความสุข หลายปีผ่านไปพระนางยโศวตี เสด็จไปเยี่ยมพระธิดา พระนางได้ทอดพระเนตรเห็นเทพเจ้าผู้ส่งางามออกมาจากร่างของลา พระนางจึงนำหนังสือไปเผาไฟเสียเพื่อให้พระธิดาได้อยู่กับเทพเจ้า ผู้งดงามนั้นตลอดไป แต่การกระทำเช่นนั้นทำให้เทพคนธรรพเสนาหลุดพ้นจากคำสาป กลับไปสวรรค์ได้ ก่อนที่จะกลับไปสวรรค์เทพคนธรรพเสนาได้บอกให้พระนางมัทนเรชา ตั้งชื่อบุตรในอุทรว่า วิกรมอาทิตย์ และให้ตั้งชื่อบุตรในท้องของนางทาสีผู้เป็นสาวใช้ ของพระนางมัทนเรชาซึ่งเป็นบุตรของเทพคนธรรพเสนาด้วยเช่นกันว่า ภรรตฤทธิ ต่อมาพระนางยโศวตีได้ทูลเรื่องเทพคนธรรพเสนาในร่างของลาและเรื่องโอรส วิกรมอาทิตย์ให้ท้าวเปรมเสนาทราบ ท้าวเปรมเสนาจึงส่งข้าราชการและทหาร จำนวนมากมาอารักขาพระธิดาและพระนักษัตร แต่พระนางมัทนเรชาไม่ทราบก็ตกใจ เข้าใจว่าจะมาทำร้ายโอรสของตน จึงฆ่าท้องของตนเองและของนางทาสี แล้วมอบ โอรสและบุตรชายของนางทาสีให้กับหญิงเก็บดอกไม้ให้พาหนีไป หญิงนั้นพาโอรสและ เด็กชายไปเลี้ยงจนเติบโตใหญ่ที่เมืองอุชชยีนี ส่วนท้าวเปรมเสนาทรงเสียพระทัย เพราะทรงสูญเสียทั้งพระธิดาและพระนักษัตร พระองค์ได้ตั้งชื่อเมืองนั้นว่าเมือง สทัมภาวตี (Stambhāvati) อันเป็นชื่อที่ใช้กันเรื่อยมา

ง. ทวงทำนองการแต่ง

นิทานวิกรมจริตเป็นวรรณคดีประเภทคำสอนซึ่งมีบทบาทเรื่องเช่นเดียวกับ นิทานเรื่องกตาสรีทศากรและนิทานในคัมภีร์ปุราณะเรื่องอื่น ๆ ³² กล่าวคือ บทนำเรื่อง

³² Winternitz, A History of Indian Literature, 3 : 409.

จะกล่าวถึงการที่พระนางปารวตีทรงอ่อนนวยพรพระสวามีผู้เป็นพระสวามีให้ทรงเล่านิทาน พระสวามีจึงเล่าเรื่องวีรกรรมของท้าววิกรมมาทิตย์ นิทานวิกรมจริต มีท่วงทำนองการ แต่งเป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรองดังนี้

1. ส่วนที่แต่งเป็นร้อยแก้ว

ในนิทานวิกรมจริต บทร้อยแก้วปรากฏในการเล่าเรื่องโดยมีลักษณะภาษา เรียบง่าย และใช้คำสมาสยาว เช่น ในนิทานเรื่องที่ 6

ityādinānāvidhatarukusumopāṣobhite tasmiñ chr̥ṅgaravana
indranīlakhaṣitabhittiramanīyacandrakāntāḡilānirmitāṅane
nānāvidhadhūpavāsīte krīdāgr̥he padminīprabhṛticaturvi-
dhavanitābhir vastratāmbūlapuṣpābharanālam̐kr̥tābhiḥ
saha rājā ciraṃ krīdāṃ akārsīt.

คำแปล

ในศฤงคารวันแห่งนั้นนั่งคางคกค้ำค้ำไม้และคอกไม้บานาพันธุ้เป็นต้น ในโรงกูรีทา อันอมอวลดูควยกลิ่นหอมนาาสนิค ในสนามที่ปลูกคอกควยคิดำจันทร กานคที่งามควย กำแพงแก้วอินทนิล พระราชาทรงเล่นสวำร ญเป็นเวลาดานานกับพวกนางในทั้ง 4 เหล้ามมีปัทมินี เป็นคน ดูตกแต่งร่างกายควยเลือกผา ไบพลู คอกไม้ และเครื่อง ประดับ

ร้อยแก้วที่ปรากฏในตอนเริ่มเรื่องและตอนจบเรื่องมีลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้

1.1 ตอนเริ่มเรื่อง

นิทานทั้ง 32 เรื่องมีวิธีเริ่มเรื่องทำนองเดียวกัน คือตักตาคาหิณะจะทูลทักทาน มิให้ท้าวโกษะประ ะทับนั่งบนสิงหาสน์เพราะผู้มีสิทธิ์ประ ะทับนั่งคือผู้มีจริยธรรมดีเลิศเยี่ยง ท้าววิกรมมาทิตย์เท่านั้น ท้าวโกษะจึงรับสั่งให้ตักตาคาหิณะเล่าเรื่องจริยธรรมของท้าว วิกรมมาทิตย์ ตักตาคาหิณะจึงเล่าถวาย เนื้อความตอนเริ่มเรื่องเหมือนกันเช่นนี้ทุกเรื่อง ยกเว้น นิทานเรื่องแรกซึ่งตักตาคาหิณะมิได้ทูลทักทานท้าวโกษะ แต่ทูลเรื่องกฏการบริจาตกทาน ของท้าววิกรมมาทิตย์ และนิทานเรื่องสุดท้ายซึ่งตักตาคาหิณะทูลเรื่องบุญญาธิการ และความโอบอ้อมอารีของท้าววิกรมมาทิตย์ ในตอนเริ่มเรื่องนี้จะแตกต่างกันในเรื่องการใช้คำเท่านั้นเพื่อมิให้ภาษาซ้ำซากน่าเบื่อหน่าย เช่นนิทานเรื่องที่ 2 ใช้ว่า

"bho rājan, vikramasyāu' dāryam tvayi vidyate cet,
tarhy asmin siṅhāsana upaviṣa."

คำแปล

"ข้าแต่พระราชา หากว่าพระองค์ทรงมีคุณธรรมเยี่ยงท้าววิกรมมาทิตย
พระองค์จึงจะได้ประทับนั่งบนสิงหาคันนี้"

นิทานเรื่องที่ 3 ใ้ว่า

"bho rājan, etat siṅhāsanaṁ tenā' dhyāsitavyam
yasya vikramasyāu' dāryam vidyate."

คำแปล

"ข้าแต่พระราชา บุคคลผู้มีคุณธรรมเยี่ยงท้าววิกรมมาทิตยเท่านั้น
จึงจะมีสิทธิ์ไ้ค้่นั่งบนสิงหาคันนี้"

นิทานเรื่องที่ 6 ใ้ว่า

"bho rājan, yas tu vikramasyāu' dāryavān, sa
evai' tat siṅhasanaṁ adhirodhum kṣanaḥ."

คำแปล

"ข้าแต่พระราชา บุคคลผู้มีคุณธรรมเยี่ยงท้าววิกรมมาทิตยเท่านั้น
จึงจะเหมาะสมที่จะประทับนั่งบนสิงหาคันนี้"

1.2 ตอนจบเรื่อง

นิทานทุกเรื่องมีวิธีจบเรื่องอย่างเดียวกันเช่นเดียวกับตอนเริ่มเรื่อง คือ
เมื่อเล่านิทานจบแล้ว ผู้กตาทินจะพูดท้าวโกษะว่าหากพระองค์ทรงมีคุณธรรม
เยี่ยงท้าววิกรมมาทิตย พระองค์จึงสมควรจะได้ประทับนั่งบนสิงหาคัน คำที่ใช้ในตอนจบ
ของนิทานทุกเรื่องเกือบจะไม่แตกต่างกันเลย ส่วนมากจบลงด้วยข้อความว่า (นิทานเรื่องที่ 10

iti kathāṁ kathayitvā puttalikā bhojarājam
abravīt : bho rājan, tvayy evam āudāryam

vidyate cet, tarhy asmin siṅhasana upaviṣa.
tac chrutvā rājā tuṣṇīm sthitah.

คำแปล

เมื่อเล่านิทานเรื่องนี้แล้ว ตุกตาหินทุลท้าวโกษะว่า
"ข้าแต่พระราชา หากว่าพระองค์ทรงมีคุณธรรมเช่นนี้
ขอพระองค์ประทับนั่งบนสิงหาคันนี้เถิด"

มีเพียงนิทานเรื่องที่ 3 เท่านั้นที่มีวิชัยเรื่องแตกต่างออกไปคือมีบทร้อยกรองแทรก
อยู่ด้วยดังนี้

iti kathāṃ kathayitvā puttalikā rājānaṃ abravīt :
bho rājan, āudāryaṃ nāma sahaḥo gūṇah, na tv āupādhikah.
tathā hi :
campakeṣu yathā gaṇḍhah kāntir muktāphalesu ca,
yathe 'ksudaṇḍe mādhuryam, āudāryaṃ sahaḥam tathā.
tvayy evaṃ āudāryaṃ vidyate cet, tarhy asmin siṅhasana
upaviṣa.

คำแปล

เมื่อเล่านิทานเรื่องนี้แล้ว ตุกตาหินทุลท้าวโกษะว่า "ข้าแต่
พระราชาคุณธรรมเป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
มิใช่สิ่งที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติพิเศษ เพราะว่า
คุณธรรมเป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
เช่นเดียวกับกลิ่นหอมของดอกจําปา ความงาม
ของไข่มุก หรือความหวานของต้นอ้อย
หากว่าพระองค์ทรงมีคุณธรรมเช่นนี้ ขอพระองค์ประทับนั่งบนสิงหาคันนี้เถิด"

2. ส่วนที่เป็นบทร้อยกรอง

บทร้อยกรองในนิทานวิกรมจริทมีท่วงทำนองการแต่งที่เรียบง่าย เช่นเดียวกับ
บทร้อยแก้ว ลักษณะของการแต่งบทร้อยกรองมีอยู่ 3 ลักษณะ คือเป็นบทสรรเสริญ

เทพเจ้าหรือท้าววิกรมมาทิตย์ เป็นบทสุภาษิตหรือคำสั่งสอน และเป็นบทถวายพระพร
ตัวอย่างบทสรรเสริญเทพเจ้าหรือท้าววิกรมมาทิตย์ (นิทานเรื่องที่ 18)

namah savitre jagadekacaksuse jagatprasūtisthitināḥahetave;
trayīmayāya trigunātmadhāriṇe viriñcinārāyaṇaḥgamaḥkarātmane.

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่เทพสวิตผู้เป็นดวงตาดวงเดียวของโลก
ผู้เป็นเหตุแห่งการเกิด การดำรงอยู่ และการสูญสลายของโลก
ผู้ประกอบถวายพระเวททั้งสาม ผู้ทรงไว้ซึ่งสาระแห่งคุณทั้งสาม
และผู้เป็นอาคัมภ์ของพระพรหม พระนารายณ์ และพระศิวะ

ตัวอย่างบทสุภาษิตหรือคำสั่งสอน (นิทานเรื่องที่ 24)

udayati yadi bhānuḥ paścime digvibhāge,
pracalati yadi meruḥ, ḥṣītataṃ yāti vahniḥ,
vikasati yadi padmaṃ parvatāgre ḥḡilāyāṃ,
na bhavati punaruktaṃ bhāḥṣitaṃ sajjanānāṃ.

คำแปล

แม้ดวงอาทิตย์จะขึ้นทางทิศตะวันตก ภูเขาเมรุจะเคลื่อนไหว
ไฟจะเย็น และคอกบัวจะแย้มบานบนก้อนหินที่ยอดเขา
สาธุชนก็จะรักษาคำพูดของตนไว้

ตัวอย่างบทถวายพระพร (นิทานเรื่องที่ 14)

pātu vo giriḡā mātā yaḥ ca dvādaḥḡalocanaḥ,
tathāi 'va giriḡāmātā dvādaḡardhārdhalocanaḡ.

คำแปล

ขอพระศิวะผู้ตรีเนตร พระแม่ปारวตี และพระสกันพกุมาร
ผู้ทวาทศเนตร ได้โปรดคุ้มครองพระองค์เกิด

ลักษณะคำประพันธ์ที่ปรากฏในบทร้อยกรองส่วนใหญ่เป็นฉันทโศลก และมีฉันทประเภท
อื่นบ้างเช่น อุปชาติ ศาสนี วังศ์ฉฉะ วสันตคิลก มาลินี และศารทูลวิกริพิต

บทร้อยกรองเหล่านี้ส่วนมากเป็นบทที่แต่งขึ้นใหม่ มีเพียงบางส่วนเท่านั้น
ที่นำมาจากรวณคดีเรื่องอื่น ได้แก่บทร้อยกรองที่นำมาจากบทละครเรื่องวิกิรามอรวตี
(Vikramorvaṣī) ของกาลิทาส และบทร้อยกรองที่นำมาจากบทละครเรื่อง
มาลตีมาชวะ (Mālatīmādhva) ของภวภูติ เช่น (นิทานเรื่องที่ 26)

sānandaṁ nandihastāhatamurajaravāhūtakaūmārabahitrāsān
nāsāgrarandhraṁ viṣṭi phanipataū bhogasaṁkocabhāji,
gandōddīnālimamukharitakakubhas tāṇdave gūlapaṇer
vāināyakyāḥ ciraṁ vo vadanavidhutayah pāntu
cītkāravatyah.

คำแปล

เนื่องจากความตกใจกลัวอันยุงของพระสกันทุกุมารซึ่งถูกเร่งเร้า
จากเสียงกลองที่ดังขึ้นจากมือของนักตีด้วยความเป็นความเบิกบานใจในยาม
ที่พระศิวะทรงพ้อนรำ นาคบคีจึงหคพิงพานและเลื้อยเข้าไปในช่อง
พระนาสิกของพระคเณศ พระคเณศทรงสั่งพระพักตร์ซึ่งทำให้
ฟากฟ้าอืดอืดด้วยเสียงหวู่หวู่ของฝูงผึ้งที่บินออกมาจากพระปราง
ของพระองค์ ขอการสั่งพระพักตร์ของพระคเณศจงปกป้อง
คุ้มครองพระองค์ตลอดกาลนาน

จ. ต้นฉบับนิทานวิกิรามจริตฉบับภาษาสันสกฤต

นิทานวิกิรามจริตเป็นวรรณคดีคำสอนที่แพร่หลายมากจึงมีผู้นำไปแปลเป็น
ภาษาท้องถิ่นของอินเดียและภาษาต่างประเทศหลายภาษา ต้นฉบับที่เขียนเป็นภาษา
สันสกฤตมีอยู่ 5 สาย³³ คือ

33

Egerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental
Series, 26 : xxix.

1. สายภาคใต้ (Southern Recension)
2. สายร้อยกรอง (Metrical Recension)
3. สายย่อ (Brief Recension)
4. สายของศาสนาเซน (Jainistic Recension)
5. สายของวรุจิ (Vararuci Recension)

นิทานวิกรมจริตสายร้อยกรองและสายภาคใต้เป็นสายที่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง³⁴ ส่วนใหญ่พบในอินเดียนตอนใต้ มีเพียงฉบับเดียวที่พบในอินเดีย อย่างไรก็ดี เป็นที่เข้าใจกันว่าต้นฉบับทุกฉบับของสายภาคใต้มาจากอินเดียนตอนใต้ สายย่อและสายของศาสนาเซนมีลักษณะว่าเป็นของอินเดียนตอนเหนือ สายย่อไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและไม่เป็นที่นิยมเท่าสายของศาสนาเซน สายของศาสนาเซนนั้นเกษมังกกรเป็นผู้แต่งและอ้างว่าได้เค้าโครงเรื่องมาจากต้นฉบับศิวอักษรมหาราชฏริ³⁵ สายของวรุจิได้มาจากแคว้นเบงกอล จึงควรเรียกว่าสายเบงกอล แต่เวเบอร์³⁶ เรียกนิทานสายนี้ตามชื่อวรุจิซึ่งเป็นผู้แต่งที่มีชื่อเสียง

ฉ. ลักษณะเฉพาะของนิทานวิกรมจริตสายต่าง ๆ

เอกเจอร์ตัน ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของนิทานวิกรมจริตแต่ละสายไว้ดังนี้

สายภาคใต้

เนื้อเรื่องของนิทานสายนี้คล้ายคลึงต้นฉบับดั้งเดิมมากที่สุด มีเพียงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สำคัญเท่านั้นที่แตกต่างออกไปซึ่งเป็นลักษณะธรรมดาของนิทานที่มักมีการต่อเติมเรื่องให้ยืดยาวขึ้น เนื้อเรื่องส่วนที่สายภาคใต้ต่อเติม

³⁴ S.N. Dasgupta, A History of Sanskrit Literature, p. 424.

³⁵ Ibid., p. 424.

³⁶ Weber, quoted in Edgerton 1926, 26 : xlviii.

มากที่สุดคือส่วนที่เกี่ยวกับจริยธรรมซึ่งแต่งเป็นสุภาษิต เช่น บทสรรเสริญคุณความดีของแม่น้ำคงคาในนิทานเรื่องที่ 15 และบทร้อยกรองที่กล่าวถึงความน่าเคารพนับถือของวรรณะพราหมณ์ในนิทานเรื่องที่ 31 แต่มีบางครั้งที่เนื้อเรื่องอันยืดยาวในสายภาคีไต่อาจเป็นไปตามต้นฉบับดั้งเดิมในขณะที่สายอื่น ๆ ย่อเรื่องให้สั้นเข้า

ส่วนแตกต่างของนิทานสายนี้กับนิทานสายอื่นอย่างเห็นได้ชัดนั้นมีน้อยมาก และแม้ว่านิทานสายนี้มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงต้นฉบับดั้งเดิมมากกว่าสายอื่น ๆ แต่ก็มีไข่นำมาจากต้นฉบับดั้งเดิมทั้งหมด เช่น นิทานเรื่องที่ 14 บอกว่านกที่ช่วยเหลือท้าวราชเศรษฐีเป็นเทวดา เนื้อเรื่องที่แต่งเป็นร้อยแก้วบอกว่าเป็นเทวดา แต่ในบทร้อยกรองบทที่ 6 บอกว่าเป็นนก ซึ่งเหมือนกับสายอื่น ๆ และต้นฉบับดั้งเดิม ที่เป็นเช่นนี้คงเป็นเพราะเนื้อเรื่องต้องการให้ผู้ที่ถวยาอาณาจักรแก่ท้าวราชเศรษฐีเป็นผู้ช่วยรักษาย่านเมืองซึ่งนกช่วยรักษาไม่ได้ จึงต้องสร้างเทวดาขึ้นมาให้ทำหน้าที่นี้ เทวดาในเรื่องนี้จึงไม่มีชื่อ นอกจากนี้ยังมีส่วนที่แตกต่างจากนิทานสายอื่นอีกที่แสดงให้เห็นว่าสายภาคีไต่มีได้เขียนขึ้นตามต้นฉบับดั้งเดิมทั้งหมด บทร้อยกรองที่ปรากฏในสายภาคีไต่ทั้งที่เป็นบทพรรณนาโวหารและที่เป็นสุภาษิตมีมากกว่าสายอื่นเพราะสายนี้พรรณนาไว้อียุยาวกว่า และส่วนที่แต่งเป็นร้อยแก้วมีท่วงทำนองการแต่งเรียบง่าย ชาติรสชาติทางวรรณศิลป์จึงไม่น่าสนใจเท่ากับสายของ ศาสนาเซน³⁷

สายร้อยกรอง

การที่นิทานสายนี้แต่งเป็นร้อยกรองล้วน ๆ แสดงให้เห็นว่าเป็นสายที่แต่งขึ้นภายหลัง บทร้อยกรองส่วนใหญ่แต่งเป็นโคลง มีเพียงส่วนน้อยที่แต่งด้วยฉันทลักษณ์อื่น บทร้อยกรองส่วนใหญ่แต่งได้ไพเราะแต่ไม่สมบูรณ์ทั้งหมด ส่วนที่แตกต่างจากต้นฉบับดั้งเดิมมีมากกว่าสายภาคีไต่ทั้งในส่วนที่เป็นบทร้อยกรองและในส่วนที่เป็นเนื้อเรื่อง กล่าวคือ ในส่วนที่เป็นบทร้อยกรอง นิทานสายนี้แต่งตามแบบกวีนิพนธ์

³⁷

Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 26 : xxxxi-xlviii.

สันสกฤตเป็นส่วนใหญ่คือประพันธ์ขึ้นด้วยการใช้สังการและประณีตวิจิตรในลักษณะของกาพย์ซึ่งนิทานสายอื่นไม่มีหรือมีเพียงเล็กน้อย คำศัพท์ที่ใช้จำนวนมากนำมาจากอภิธานโกศ บทร้อยกรองส่วนใหญ่ประพันธ์ขึ้นอย่างง่าย ๆ สละสลวย ข้อความแจ่มแจ้ง และมีท่วงทำนองการแต่งที่น่าประทับใจ

ในส่วนที่เป็นเนื้อเรื่อง สายร้อยกรองแตกต่างจากต้นฉบับดั้งเดิมมาก เช่นนิทานเรื่องที่ 32 ในต้นฉบับดั้งเดิมมีเพียงการสรรเสริญท้าววิกรมมาติค้อย่างย่อ ๆ เท่านั้น แต่ในฉบับร้อยกรองกล่าวถึงสาเหตุที่ภักุณีมาเป็นมนตรีของท้าววิกรมมาติค้อย และนิทานเรื่องที่ 18 ในตอนสุดท้ายสายร้อยกรองได้กล่าวถึงท้าววิกรมมาติค้อยว่าเสด็จตามเสาวพิเศษและบัลลังก์ลงไปไถ่น้ำไปยังที่อยู่ของเทพธิดาประภา เนื้อเรื่องตอนนี้เป็นเรื่องที่แต่งเพิ่มเติมเข้าไป ในนิทานเรื่องที่ 21 สายร้อยกรองได้กล่าวถึงผู้วิเศษทั้งแปดอย่างละเอียดลออซึ่งนิทานสายอื่นไม่มีแม้แต่เอ่ยชื่อไว้ ในนิทานเรื่องที่ 23 สายร้อยกรองมิได้กล่าวถึงราชกิจของท้าววิกรมมาติค้อยเลย ในขณะที่ต้นฉบับดั้งเดิม สายภาคใต้ และสายของศาสนาเซนได้กล่าวไว้

นิทานนำเรื่องที่แตกต่างกันอย่างมากมายนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่แสดงให้เห็นว่านิทานสายร้อยกรองมิใช่ต้นฉบับดั้งเดิม

สายย่อ

นิทานสายย่อนี้คัดทอนเนื้อเรื่องมากมายและมีการย่อในตอนต้นของเรื่อง นิทานสายนี้มุ่งกล่าวถึงจริยธรรมของท้าววิกรมมาติค้อยเป็นสำคัญ ดังนั้นการกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ท้าววิกรมมาติค้อยได้แสดงคุณธรรมของพระองค์จึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่การกล่าวถึงจริยธรรมของท้าววิกรมมาติค้อยก็ย่นย่อด้วย เช่นนิทานเรื่องที่ 16 เนื้อเรื่องถูกคัดทอนไปเกือบหมดจนต้องอ่านจากนิทานสายอื่น

การคัดทอนเนื้อเรื่องมากมายเช่นนี้ทำให้ท่วงทำนองการแต่งสั้น ห้วน และแห้งแล้ง

สายของศาสนาเซน

นิทานสายนี้เป็นสายที่เอกเจอร์ตันมีความคิดเห็นขัดแย้งกับนักภาควิทยา
 ฐานเก่าทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเวเบอร์และโจฮันเนส แฮร์เทล (Johannes
 Hertel) เพราะเวเบอร์³⁸ ผู้ศึกษาเกี่ยวกับที่มาของนิทานวิกรมจริตมาก่อน มี
 ความเห็นว่านิทานสายของศาสนาเซนเป็นสายที่เก่าแก่และใกล้เคียงกับต้นฉบับดั้งเดิม
 มากที่สุด เอกเจอร์ตันได้ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เวเบอร์ใช้และมีความเห็นว่า
 ผลการศึกษาของเวเบอร์นั้นยังไม่สมบูรณ์พอที่จะสรุปเช่นนั้นได้ เพราะประการแรก
 ต้นฉบับตัวเขียนที่เวเบอร์มีอยู่นั้นเป็นสายของศาสนาเซนทั้งสิ้น ประการที่สองการแปล
 ต้นฉบับของเวเบอร์มีข้อผิดพลาดโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการสนธิ ประการที่สาม
 เวเบอร์ศึกษาค้นคว้าสายอื่นที่มีชื่อของศาสนาเซนน้อยมากและได้ศึกษาความสัมพันธ์
 ระหว่างนิทานสายต่าง ๆ อย่างลวก ๆ เท่านั้น ซึ่งเรื่องนี้เวเบอร์เองก็ยอมรับ
 เหตุผลประการสุดท้ายก็คือเวเบอร์ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของซีไอคอร์ เบนไฟฟ์
 (Theodore Benfey) ผู้แต่งพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ และเคยเป็นอาจารย์
 ในมหาวิทยาลัยเกิตติงเกน (Göttingen) เกี่ยวกับวรรณคดีนิทานของอินเดีย
 ทำให้เขาเข้าใจว่าสายของศาสนาเซนเก่าแก่ที่สุด

ส่วนแฮร์เทล³⁹ ผู้มีความเห็นเช่นเดียวกับเวเบอร์ได้ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า
 โศลกบทหนึ่งในนิทานเรื่องพระวิษณุอวตาร เป็นช่วงตอนที่มีข้อความเสียคสีเยาะเย้ย
 พวกพราหมณ์ นิทานเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่เยาะเย้ยพวกพราหมณ์ ต้นฉบับดั้งเดิมของ
 นิทานจึงไม่ใช่ของพราหมณ์ เอกเจอร์ตันให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าค่าเสียคสี
 เยาะเย้ยทำนองนี้มีปรากฏหลายแห่งแต่ผู้เขียนที่เป็นพราหมณ์ไม่ได้สนใจจึงสอดแทรก

³⁸ Weber, quoted in Edgerton 1926, 26 : xxvii-xxviii.

³⁹ Hertel, quoted in Edgerton 1926, 26 : xxxvi.

ลงไปโดยไม่รู้ตัวและไม่ควรนำถ้อยคำเหล่านี้มาเป็นเครื่องตัดสินลักษณะของคัมภีร์คั้งเคิม นอกจากนี้สายของ ศาสนาเซินนั้นไม่มีสิ่งใดเลยที่เป็นของศาสนาเซินโดยเฉพาะ แต่จากส่วนที่เหมือนกับของสายอื่น ๆ กลับแสดงให้เห็นว่าคัมภีร์คั้งเคิมเป็นงานของ พราหมณ์อย่างแท้จริงและสายของศาสนาเซินมาจากคัมภีร์คั้งเคิมคัมภีร์เดียวกันกับสายอื่น ๆ แม้ว่านิทานสายนี้จะมีเนื้อเรื่องบางส่วนแตกต่างจากสายอื่นอย่างเห็นได้ชัด แต่ส่วน ที่แตกต่างนี้สามารถค้นหาที่มาได้ดังนี้

1. เนื้อเรื่องส่วนที่รับมาจากคัมภีร์คั้งเคิมอื่นที่มีใช้คัมภีร์นิทานวิกรมจริต คัมภีร์คั้งเคิม

นิทานสายของ ศาสนาเซินมีเนื้อเรื่องหลาย ๆ ตอนที่ไม่มีในสายอื่นเช่น นิทาน นำเรื่องเรื่องที่ 5, 7 และ 9 นิทานเรื่องที่ 29, 31 และ 32 เนื้อเรื่องเหล่านี้ นำมาจากหนังสือรวบรวมตำนานต่าง ๆ ของเซิน เนื้อเรื่องบางตอนจะเหมือนกับ เรื่องราวในกวีนิพนธ์เรื่องประพันธ์จินตคามณีหรือแก้วสารพัดนึกแห่งการ ประพันธ์ของ เมรุทุงคะ แต่มีเหตุผลที่ยืนยันได้ว่านิทานวิกรมจริตสายนี้มีใ้มาจากคัมภีร์คั้งเคิมของ เมรุทุงคะ กล่าวคือ เมรุทุงคะแต่งเรื่องประพันธ์จินตคามณีขึ้นในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษ ที่ 14 ซึ่งใหม่เกินกว่าจะเป็นที่มาของนิทานวิกรมจริตสายของศาสนาเซิน หนังสือเรื่องนี้ เป็นหนังสือรวบรวมประวัติศาสตร์และตำนานของ เซินจากหนังสือเก่าเท่าที่หาได้และมี เรื่องเกี่ยวกับท้าววิกรมมาทิตย์มากมาย แต่ตำนานบางเรื่องมิได้เกี่ยวข้องกับนิทาน วิกรมจริตเลย เช่นมิได้กล่าวถึงท้าววิกรมมาทิตย์กับฉุยปลอมและเวตาลซึ่งมีอยู่ใน นิทานวิกรมจริตและเป็นบทนำเรื่องของนิทานเวตาลบัญญัติอันเป็นนิทานที่รู้จักกันดี และน่าสนใจมากที่สุดใ้ในบรรดาตำนานเกี่ยวกับท้าววิกรมมาทิตย์ที่มีอยู่ในวรรณคดีอินเดีย เมรุทุงคะจึงไม่ควรละเว้นเรื่องนี้ และประพันธ์จินตคามณีมีเรื่องราวของท้าววิกรมมาทิตย์ ทั้งที่มีในนิทานวิกรมจริตสายของศาสนาเซิน และไม่มีในสายของศาสนาเซินและ สายอื่น ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าทั้งนิทานวิกรมจริตสายของศาสนาเซินและประพันธ์จินตคามณี นำเนื้อเรื่องห้าเรื่องที่สำคัญนี้มาจากหนังสือเล่มเดียวกันและบังเอิญนำเรื่องเดียวกัน มาสอดแทรกไว้ในหนังสือของตน แต่หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่หนังสือนิทานวิกรมจริตคัมภีร์ คั้งเคิม เพราะเรื่องทั้งคัมภีร์คั้งเคิมเว้นไว้สามารถสืบหาเนื้อเรื่องได้โดยไม่ผิดพลาด

แต่เรื่อง 5 เรื่องที่มีอยู่ในสายของศาสนาเซนนี้ไม่มีสิ่งใดแสดงให้เห็นเลยว่านิทานสายอื่น
 เว้นไป สำหรับนิทานนำเรื่องเรื่องที่ 9 สายอื่นอาจจะเว้นไปเพราะเป็นเรื่อง
 เกี่ยวกับศาสนาเซน แต่เรื่องอื่นมิได้เกี่ยวข้องกับศาสนาเซนและล้วนเป็นเรื่องนำ
 สนใจเพราะเหตุใดจึงเว้นเสีย เช่นนิทานเรื่องอัคนิเวตาล เอกเจอร์กันมีความ
 เห็นว่านิทานห้าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เพิ่มเติมเข้าไปทีหลังคือเพิ่มนิทานเรื่องที่ 32 และ
 29 เพื่อให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ (นิทานเรื่องที่ 32 ต้นฉบับดั้งเดิมไม่มีเนื้อเรื่อง มี
 เพียงบทสรรเสริญท้าววิกรมมาทิตย์เท่านั้น ส่วนนิทานเรื่องที่ 29 มีเนื้อเรื่องสั้นมาก)
 เพิ่มนิทานเรื่องที่ 31 เพื่อให้เนื้อเรื่องไม่ซ้ำกัน (นิทานเรื่องนี้เป็นเรื่องของเวตาล
 ซึ่งมีกล่าวถึงในนิทานนำเรื่องแล้ว นิทานสายนี้จึงนำเรื่องบ้านผีสิงอันเป็นตำนานของ
 ศาสนาเซนมาใส่ไว้แทน) และเพิ่มเติมเนื้อเรื่องเรื่องเวตาลในนิทานนำเรื่องให้
 สมบูรณ์ เพิ่มนิทานนำเรื่องเรื่องที่ 7 เพื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนศาสนามานับถือ
 ศาสนาเซนของท้าววิกรมมาทิตย์ผู้เป็นวีรบุรุษที่มีชื่อเสียงของอินเดีย ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้
 นับถือศาสนาเซนและศาสนาพุทธนิยมปฏิบัติกัน เพิ่มนิทานนำเรื่องเรื่องที่ 9 อัน
 เป็นการรวบรวมคำประพันธ์เพื่อแสดงให้เห็นผลงานทางวรรณศิลป์อันเป็นที่นิยมของ
 ชนชาติตะวันออก และเพิ่มนิทานนำเรื่องเรื่องที่ 5 เพื่อแสดงความกล้าหาญของ
 ท้าววิกรมมาทิตย์

นิทานสายของศาสนาเซนมิได้รับเนื้อเรื่องมาจากฉบับดั้งเดิมเท่านั้นเหมือนกับ
 นิทานสายอื่น ๆ แต่ได้นำมาจากหนังสือของเซนที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับท้าววิกรมมาทิตย์
 ควบ

2. การเรียงลำดับเรื่อง

การเรียงลำดับเหตุการณ์ในนิทานนำเรื่องแตกต่างจากสายอื่นอย่างสิ้นเชิง
 สายอื่นจะเรียงลำดับเรื่องตามกาลเวลาเริ่มจากท้าวภรรตฤหริ ท้าววิกรมมาทิตย์ และ
 ท้าวโกชะ และเริ่มเรื่องควยพระนางปารวตีหุลอ่อนวอนพระศิวะให้ทรงเล่านิทาน
 แด่ฉบับของสายศาสนาเซนเรียงลำดับเรื่องย้อนกาลเวลาคือเริ่มจากท้าวโกชะและเริ่มเรื่องควย
 การให้ศุกทาทินศวแรกเป็นผู้เล่าเรื่องท้าวภรรตฤหริ รัชสมัยของท้าววิกรมมาทิตย์ ฯลฯ
 การลำดับเรื่องลักษณะนี้เป็นการลำดับเรื่องแบบละครซึ่งนักเขียนชาวอินเดียนิยมใช้คือ
 ให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเล่าเรื่องราวให้ตัวละครอีกตัวหนึ่งฟัง เนื้อเรื่องของนิทาน

ทั้งหมดยกเว้นนิทานนำเรื่องสามเรื่องแรกและบทสรุป จึงเป็นเรื่องที่ท้าวโกษะรับฟังมาจากทุกทาดินทั่วทิศหนึ่งใน 32 ศัวันนั้น นอกจากนี้ต้นฉบับดั้งเดิมได้เรียงลำดับเรื่องกษัตริย์เจ้าริษยาและเจ้าชายเนรคุณต่อจากเรื่องการค้นพบสิงหาสน์ของท้าวโกษะ เพราะนิทาน 2 เรื่องนี้อำมาตย์ผู้ถวายคำแนะนำแก่ท้าวโกษะในการเคลื่อนย้ายสิงหาสน์ของท้าววิกรมทิตย์เป็นผู้เล่าถวายท้าวโกษะเพื่อแสดงถึงคุณค่าของอำมาตย์ที่เฉลียวฉลาด การเรียงลำดับเช่นนี้เหมาะสมดีแล้ว แต่สายของศาสนาเซนกลับนำเรื่องการค้นพบสิงหาสน์ไปไว้ต่อจากนิทานนำเรื่องเรื่องที่ 1 เรื่องกษัตริย์เจ้าริษยาและเจ้าชายเนรคุณจึงมาอยู่ตอนต้นเรื่องด้วยซึ่งดูไม่เหมาะสมเลย แต่การที่ผู้เขียนนิทานสายนี้ทำเช่นนี้ก็เพื่อนำเนื้อเรื่องตอนอื่น ๆ มาไว้ในนิทานเรื่องแรก ผู้เขียนเห็นว่านิทานเรื่องแรกของต้นฉบับดั้งเดิมไม่มีเนื้อเรื่องเป็นแต่เพียงบทสรรเสริญท้าววิกรมทิตย์เท่านั้น ผู้เขียนสายของศาสนาเซนจึงนำนิทานนำเรื่องมาเป็นเนื้อเรื่องของทุกทาดินทั่วแรก เพราะเห็นว่านิทาน 32 เรื่องนั้นควรมีเรื่องราวทุกเรื่อง ไม่ใช่เป็นแต่เพียงบทร้อยกรองซึ่งการเขียนลักษณะนี้เป็นการเขียนอย่างมีวรรณศิลป์

3. บทร้อยกรองสรุปเรื่อง

นิทานสายของศาสนาเซนจะมีบทร้อยกรองเพื่อสรุปใจความสำคัญของเรื่องไว้ในนิทานเรื่องที่ 2-14 ปรากฏอยู่ตอนเริ่มเรื่อง และในนิทานเรื่องที่ 17-28 ปรากฏอยู่ตอนจบเรื่อง ในบัญชีสันตะหรือนิทานชุดเรื่องอื่น ๆ จะมีบทร้อยกรองเช่นนี้เสมอในตอนเริ่มเรื่องและจะกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งในตอนจบเพื่อให้ผู้อ่านจดจำจริยธรรมเหล่านั้นได้ และยังช่วยเชื่อมโยงนิทานแต่ละเรื่องให้สัมพันธ์กันด้วย แต่บทร้อยกรองของนิทานสายของศาสนาเซนมิได้เป็นเช่นนั้นเพราะบทร้อยกรองเหล่านี้คือเป็นการเล่าเรื่องอย่างย่อที่สุดเพื่อสรุปเรื่องที่จะตามมาหรือมีมาก่อนแล้วมากกว่าจะเป็นการเน้นเรื่องจริยธรรมเพื่อให้คิดปากผู้อ่านเหมือนนิทานอื่น ๆ เอกเจอร์สันมีความเห็นว่าบทร้อยกรองสรุปเรื่องเหล่านี้เป็นส่วนที่ต่อเติมเพิ่มขึ้นในภายหลัง เพราะถ้ามีอยู่ในต้นฉบับดั้งเดิมแล้ว สายภาคใต้ซึ่งเป็นสายที่เก็บรายละเอียดของต้นฉบับดั้งเดิมไว้เกือบหมดจะต้องมีกล่าวถึงบ้าง

ข. นิทานvikramaditya

หลังจากที่เอกเจอรันได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของนิทานแต่ละสายแล้ว เขาได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับนิทานvikramaditya ๖๐ ดังนี้⁴⁰

ในบรรดานิทานvikramaditya ภาษาสันสกฤตที่มีอยู่ 5 สายนั้น มีเพียง 4 สายคือสายภาคใต้ สายร้อยกรอง สายย่อและสายของศาสนาเชนที่ควรนำมาพิจารณาว่าสายใดคือต้นฉบับดั้งเดิม เพราะสายของวรรจุมีที่มาจากสายของศาสนาเชน เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จึงเหมือนกันมีเพียงนิทานนำเรื่องบทที่ 1 ซึ่งเป็นบทไหว้ครูและที่มาของนิทาน กับบทที่ 2 เรื่องการสละราชสมบัติของท้าวภรรตฤทธิเท่านั้นที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงและส่วนที่แตกต่างกันคือส่วนที่เป็นของสายวรรจุโดยแท้จริง นอกจากนิทานนำเรื่อง 2 เรื่องนี้แล้วเนื้อเรื่องส่วนที่เหลือจะตรงกันแทบทุกคำ ยกเว้นข้อความที่เป็นคำสอนในศาสนาเชนที่มีอยู่ในสายของศาสนาเชน ซึ่งข้อความเหล่านี้สายของวรรจุได้ละไว้ อย่างไรก็ดี เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดแล้วปรากฏว่านิทานทุกสายมิได้อยู่ในรูปแบบดั้งเดิมเลย แต่สายภาคใต้มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับต้นฉบับดั้งเดิมมากที่สุด แต่เวเบอร์และเฮลเทิลไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้⁴¹

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้นิทานvikramaditya ภาคใต้เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องจริยธรรม เนื่องจากผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่านิทานvikramaditya ภาคใต้ใกล้เคียงต้นฉบับดั้งเดิมมากที่สุดตามหลักฐานที่เอกเจอรันได้ศึกษาจากต้นฉบับจำนวนมากอย่างถี่ถ้วน นอกจากนี้นิทานvikramaditya ภาคใต้ยังบริบูรณ์ด้วยเรื่องจริยธรรมอีกด้วย

นิทานvikramaditya ภาษาไทย

นิทานvikramaditya ภาษาไทยใช้ชื่อว่า "นิยายvikramaditya" ตามอย่างชื่อในภาษาอังกฤษว่า "Legends of Vikramaditya" ของธรรมา ราเชนทร สิงห์

⁴⁰

Edgerton, "Vikrama's Adventures," Harvard Oriental Series, 26 : xxix-xxx.

⁴¹

Weber, quoted in Edgerton 1926, 26 : xxviii.

(Thakur Rajendra Singh) ซึ่งเป็นผู้แปลจากต้นฉบับภาษาฮินดีที่มีชื่อว่า
สิงหาสนพิศคดี หรือ พิศวีรสิงหาสน พรรชนะแพทย์หรือพระยาพิษยศาสตร์วิชาน
ได้นำนิทานที่รากรุ ราเชนทร สิงห์ แปลไว้เป็นภาษาอังกฤษมาแปลเป็นภาษาไทย
อีกทีหนึ่งในปี พ.ศ. 2478⁴²

นิยายวิกิรมาทิตย์แตกต่างจากนิทานวิกิรมาทิตย์ฉบับภาษาสันสกฤตทั้งสิ้นหลาย
อย่างมากมายทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อเรื่อง ท่วงทำนองการแต่ง และชื่อผู้กตาทิน ดัง
ต่อไปนี้

ก. เนื้อเรื่อง

นิทานวิกิรมาทิตย์ฉบับภาษาสันสกฤตจะมีบทนำเรื่องนำมาก่อนเพื่อกล่าวถึง
เรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนที่ท้าวโกษะจะได้สละนิทานจากผู้กตาทิน เรื่องราวในส่วนนี้
จะกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ตามลำดับอย่างย่อ ๆ คือกล่าวถึงเรื่องพระนาง
ปารวตีผู้ล่ออนวอนพระศิวะให้ทรงเล่านิทาน เรื่องท้าวภรตฤทธิรงค์สละโลกียวิสัย
และทรงยกราชอาณาจักรให้แก่ท้าววิกิรมาทิตย์ผู้เป็นอนุชา เรื่องฤษีผู้ประสงค์จะ
สังหารท้าววิกิรมาทิตย์และเวตาล เรื่องการได้รับสิงหาสน์เป็นของขวัญจากพระอินทร์
เรื่องการสิ้นพระชนม์ของท้าววิกิรมาทิตย์และการนำสิงหาสน์ไปฝังดิน เรื่องท้าวโกษะ
ทรงพบสิงหาสน์ และเรื่องพระราชเจ้าวิษยาและเจ้าชายเนรคุณซึ่งอำมาตย์เล้าถวายน
ท้าวโกษะ ต่อจากนั้นจึงเป็นนิทาน 32 เรื่องซึ่งท้าวโกษะสละจากผู้กตาทิน ใน
ตอนจบผู้กตาทินได้เล่าถึงสาเหตุของการถูกสาปและได้บอกนามของตนแก่ท้าวโกษะ
แล้วจึงกลับคืนสู่สวรรค์

ส่วนในนิยายวิกิรมาทิตย์ก็มีบทนำเรื่องนำมาก่อนเช่นกัน แต่บทนำเรื่องใน
นิยายวิกิรมาทิตย์กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองในรัชกาลของท้าวโกษะและการชุกชุม
สิงหาสน์ของท้าววิกิรมาทิตย์อย่างละเอียดซึ่งไม่มีปรากฏในฉบับภาษาสันสกฤตเลย
บทนำเรื่องของนิยายวิกิรมาทิตย์มีเพียงเท่านี้ ต่อจากนั้นเป็นนิทาน 32 เรื่องซึ่ง

⁴² พรรชนะแพทย์ (นามปากกา), นิยายวิกิรมาทิตย์ (กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์
พาณิชย์, 2518), หน้า [12].

ทุกคาหิณเล่าถวายท้าวโภชะ บทนำเรื่องของนิทานเรื่องนี้ไม่มีเรื่องราวของพระนาง
 ปารวตีและการถูกสาปของทุกคาหิณเลย ในบรรดานิทาน 32 เรื่องนิทานที่มีเนื้อ-
 เรื่องคล้ายคลึงกับนิทานในฉบับภาษาสันสกฤตมีเพียง 5 เรื่องเท่านั้น นิทานอีก
 27 เรื่องมีเนื้อเรื่องแตกต่างกันอย่างมากมาย นิทานที่คล้ายคลึงกัน 5 เรื่อง
 บางเรื่องมีรายละเอียดแตกต่างจากฉบับภาษาสันสกฤตโดยเฉพาะอย่างยิ่งพรหรือ
 สิ่งของที่ได้รับจากผู้ให้ท้าววิกรมมาทิกย์ทรงช่วยเหลือ บางเรื่องมีเนื้อเรื่องย่อกว่า
 เช่นนิทานเรื่องที่ 6 ซึ่งมีเนื้อเรื่องคล้ายกับนิทานเรื่องที่ 18 ในฉบับภาษาสันสกฤต
 คือเรื่องท้าววิกรมมาทิกย์เสด็จเยี่ยมเยียนเทพสวิตฤ ในนิยายวิกรมมาทิกย์กล่าวถึง
 แต่เฉพาะเรื่องท้าววิกรมมาทิกย์ประทับบนเสาประหลาดที่อยู่กลางแม่น้ำซึ่งจะยี่ดยืนขึ้น
 ในเวลาที่ดวงอาทิตย์ขึ้น และขึ้นสูงสุดในเวลากลางวันแล้วจึงลจกต่ำลงในเวลาที่ดวง
 อาทิตย์ตก จนถึงตอนที่เทพสวิตฤประทานกมลวิเศษให้ (ฉบับภาษาสันสกฤตบอกว่า
 สิ่งที่เทพสวิตฤประทานให้คือพระขำมรงค์ 2 วง) และพระองค์ประทานกมลนั้นแก่
 พรหมณ์ ส่วนเรื่องนิตินิติที่ท้าววิกรมมาทิกย์ทรงใช้ในการปกครองประเทศซึ่งฉบับ
 ภาษาสันสกฤตกล่าวถึงอย่างยืดยาวไม่มีปรากฏในฉบับภาษาไทย

จากการนำนิทาน 2 ฉบับนี้มาเปรียบเทียบกันปรากฏว่ารายละเอียดของ
 นิทานฉบับนิยายวิกรมมาทิกย์มุ่งที่การผจญภัยของท้าววิกรมมาทิกย์เป็นสำคัญ ในขณะที่
 รายละเอียดของนิทานฉบับภาษาสันสกฤตจะกล่าวถึงทั้งเรื่องการผจญภัยของท้าว
 วิกรมมาทิกย์และเรื่องจริยธรรม และเมื่อเปรียบเทียบส่วนที่ขาดหายไปของนิทาน
 ฉบับนิยายวิกรมมาทิกย์ ปรากฏว่าส่วนที่ขาดหายไปนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมและ
 การสรรเสริญความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคา ซึ่งแสดงว่าส่วนที่แตกต่างกันนี้เกิดจาก
 จุดประสงค์ในการเรียบเรียงนิทานแตกต่างกัน ฉบับนิยายวิกรมมาทิกย์เรียบเรียงขึ้น
 เพื่อใช้เป็นเรื่องอ่านเล่น ผู้เขียนจึงมุ่งกล่าวถึงการผจญภัยและประวัติของท้าว
 วิกรมมาทิกย์ ส่วนฉบับภาษาสันสกฤตเรียบเรียงขึ้นเพื่อใช้สอนจริยธรรม ผู้เขียน
 จึงมุ่งกล่าวถึงจริยธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งที่คนอินเดียเคารพนับถือ

ส่วนนิทานอีก 27 เรื่องซึ่งมีเนื้อเรื่องแตกต่างจากฉบับภาษาสันสกฤต
 อย่างสิ้นเชิงนั้น มีนิทาน 3 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องเช่นเดียวกับบทนำเรื่องในฉบับภาษา
 สันสกฤต ได้แก่นิทานเรื่องที่ 2 คือเรื่องการสละโลภภัยวิสัยของท้าวภรรตฤหริและ

เรื่องเวตาล (แต่เรื่องเวตาลกล่าวถึงเพียงสั้น ๆ เท่านั้น และที่คงกล่าวถึงก็เพื่อบอกให้ทราบว่าท้าววิกรมมัททัยได้เวตาลมาเป็นข้ารับใช้ได้อย่างไร เพราะนิทานเรื่องอื่น ๆ กล่าวถึงเวตาลเสมอว่าเป็นผู้ช่วยให้ท้าววิกรมมัททัยทรงกระทำสำเร็จในสิ่งที่มนุษย์ธรรมดาทำไม่ได้) นิทานเรื่องที่ 15 คือเรื่องพระราชาเจ้าริษยาและเจ้าชายเนรคณ และนิทานเรื่องที่ 27 คือเรื่องพระอินทร์ประทานบัลลังก์เพชร (ฉบับภาษาสันสกฤตเรียกว่าสิงหาสน์) ให้แก่ท้าววิกรมมัททัย

มีนิทานอีก 3 เรื่องเป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติของท้าววิกรมมัททัยแต่ประวัติเหล่านี้แตกต่างจากที่มีอยู่ในฉบับภาษาสันสกฤต กล่าวคือ นิทานเรื่องที่ 1 บอกว่าการขึ้นครองราชย์ของท้าววิกรมมัททัยได้มาจากการปลงพระชนม์พระเจ้าเชษฐา คือท้าวคังชะ ส่วนในฉบับภาษาสันสกฤตบอกว่าท้าวภรตฤทธิทรงยกอาณาจักรให้ ในนิทานเรื่องที่ 1 นี้ฉบับนิยายวิกรมมัททัยได้กล่าวถึงการได้บัลลังก์เพชรมาจากท้าวพฤษซึ่งขัดแย้งกับนิทานเรื่องที่ 27 ที่ว่าได้จากพระอินทร์ ในนิทานเรื่องที่ 26 กล่าวถึงการสิ้นพระชนม์ของท้าววิกรมมัททัยว่าเมื่อถึงกำหนดอายุขัย พระศิวะได้นำไวษณฺตรราชรถมารับไปสรวงสวรรค์ แต่ในฉบับภาษาสันสกฤตบอกว่าท้าววิกรมมัททัยสิ้นพระชนม์เพราะถูกศาสตราหนะโอรสพญานาคสังหาร ในนิทานเรื่องที่ 32 กล่าวถึงการฝังบัลลังก์เพชรว่าท้าววิกรมมัททัยเมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้วได้มาเข้าฝันพระโอรสให้ย้ายพระนครหลวงและฝังบัลลังก์เพชรเสีย ในฉบับภาษาสันสกฤตมิได้กล่าวถึงการย้ายพระนครหลวงแต่กล่าวถึงการฝังสิงหาสน์ว่าเทพเจ้าเป็นผู้แนะนำให้ฝัง นอกจากนี้มีนิทานเรื่องที่ 4 อีกเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานเรื่องบ้านผีสิงในสายร้อยกรองของภาษาสันสกฤต นอกจากนิทาน 12 เรื่องที่กล่าวมาแล้วนิทานเรื่องอื่น ๆ มีเนื้อเรื่องแตกต่างจากฉบับภาษาสันสกฤตอย่างสิ้นเชิง

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องของนิทานฉบับนิยายวิกรมมัททัยกับฉบับภาษาสันสกฤตแล้ว ปรากฏว่าเนื้อเรื่องของนิทานในฉบับนิยายวิกรมมัททัยมีลักษณะดังนี้

1. มีนิทาน 5 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานฉบับภาษาสันสกฤต
2. มีนิทาน 3 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับบทนำเรื่องในฉบับภาษา

สันสกฤต

3. มีนิทาน 3 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับประวัติของท้าววิกรมมาทิตย์ แต่ไม่เหมือนกับประวัติของท้าววิกรมมาทิตย์ที่มีอยู่ในฉบับภาษาสันสกฤต

4. มีนิทาน 1 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานสายร้อยกรองภาษาสันสกฤต ซึ่งนิทานเรื่องนี้มีอยู่เฉพาะฉบับร้อยกรองเท่านั้น นิทานฉบับภาษาสันสกฤตฉบับอื่นไม่มีปรากฏเลย

5. มีนิทาน 12 เรื่องที่มีเนื้อเรื่องแตกต่างจากฉบับภาษาสันสกฤตโดยสิ้นเชิง

ข. ท่วงทำนองการแต่ง

นิทานวิกรมจริตฉบับภาษาสันสกฤตแต่งเป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรองดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ส่วนนิยายวิกรมมาทิตย์ฉบับภาษาไทยแต่งเป็นร้อยแก้วเกือบทั้งหมด มีบทร้อยกรองแทรกเพียง 2 เรื่องคือ ในนิทานเรื่องที่ 2 และในนิทานเรื่องที่ 5 บทร้อยกรองเหล่านี้ใช้ในพรรณนาโวหารมิใช่เป็นบทสุภาษิต บทสรรเสริญเทพเจ้า และพระราชา หรือบทถวายพระพรคังเช่นที่ปรากฏในฉบับภาษาสันสกฤต และบทร้อยกรองเหล่านี้มีใช้บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ แต่เป็นบทประพันธ์ที่นำมาจากวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ เช่น ชุนช่างชุนแผน และอิเหนา

ท่วงทำนองการแต่งส่วนที่เป็นร้อยแก้วนั้นไม่ประณีตละเอียดลวยเท่าที่ควร เช่นมีการใช้คำซ้ำบ่อยครั้ง การใช้คำราชาศัพท์ไม่แน่นอนบางครั้งใช้คำราชาศัพท์บางครั้งใช้คำธรรมดา นอกจากนี้ท่วงทำนองการแต่งยังแฝงอารมณ์ขันไว้ด้วยหลายตอนเช่น "...ตั้งแต่สร้างนิยายมาไม่เคยม่นุ้ยแพ้เลย เพราะฉะนั้นผลที่สุดแห่งการต่อสู้ของคุณี้ ยักษ์ตนนั้นก็ตายไปในไม่ช้า"⁴³ จากท่วงทำนองการแต่งที่แฝงอารมณ์ขันและที่เล่นที่จริงของพรรณนะแพทย์เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าสำหรับคนไทยแล้วนิยายวิกรมมาทิตย์เป็นแต่เพียงหนังสืออ่านเล่นสนุก ๆ เล่มหนึ่งเท่านั้น มิใช่หนังสือยอพระเกียรติและนิทานคำสอนอย่างในฉบับภาษาสันสกฤต

⁴³พรรณนะแพทย์ (นามปากกา), นิยายวิกรมมาทิตย์, หน้า 67.

ค. ชื่อตึกตาทิน

นิทานวิกรมจริตสายภาคใต้ สายร้อยกรอง และสายของศาสนาเช่นในภาษาสันสกฤตได้เอ่ยชื่อของตึกตาทินเพียงครั้งเดียวในตอนจบของเรื่อง แต่ฉบับนิยายวิกรมอาทิตย์เมื่อจะเล่านิทานเรื่องหนึ่งจะบอกชื่อตึกตาทินผู้เล่าเสียก่อน ชื่อตึกตาทินที่ปรากฏในฉบับภาษาสันสกฤตทั้งสามสายมีเหมือนกับนิยายวิกรมอาทิตย์เพียง 2 ชื่อเท่านั้นคือ ชื่อตึกตาทินตัวที่ 20 ในสายภาคใต้เหมือนกับชื่อตึกตาทินตัวที่ 2 ในนิยายวิกรมอาทิตย์ และชื่อตึกตาทินตัวที่ 7 ในสายของเซนเหมือนกับชื่อตึกตาทินตัวที่ 5 ในนิยายวิกรมอาทิตย์ ชื่อตึกตาทินในสายต่าง ๆ มีดังนี้

นิทานเรื่องที่	สายภาคใต้	สายร้อยกรอง	สายของเซน	นิยายวิกรมอาทิตย์
1	สุเกศี	ชยา	ชยา	รัตนมัญชรี
2	ประภาวดี	กันทร รปเสนา	วิชยา	จิตรเลขา
3	สุประภา	สุประภา	ชยันตี	รติกามา
4	อินทรเสนา	ประภาวดี	อปราชิตา	จันทรกลา
5	อนังคชยา	วิทยาธรี	ชัยโฆษา	สีลาวดี
6	อินทุมดี	อินทุมดี	มัญชุโฆษา	กามกันทลา
7	กุรังคนยนา	หริมชยา	สีลาวดี	โกมุที
8	ลาวณยวดี	ศุกปรिया	ชัยวดี	บุษบาวดี
9	กามการิกา	บัทมาวดี	ชัยเสนา	มชุนาชวี
10	จันทริกา	โพชวดี	มัทนเสนา	เปรมวดี
11	วิทยาธรี	วิชยา	มัทนมัญชรี	ปรมาวดี
12	ประโพชวดี	นรโมหินี	ศฤงคารกลิกา	กีรติบดี
13	นิรุปมา	มชุปริยา	รติปริยา	ศรีโลจนี
14	หริมชยา	สุเกศี	นรโมหินี	พิโลจนี
15	มทนสุนทรี	จันชิกา	โภคนิธิ	อนุปมดี
16	วิลาสวลิกา	ชนโมหินี	ประภาวดี	สุนทรมดี
17	มัมมชชีวินี	กามชวชา	สุประภา	สติบดี

นิทานเรื่องที่	ฉบับภาคใต้	ฉบับร้อยกรอง	ฉบับของเซน	นิยายวิกรมมาติศย
18	รทิลีลา	โภคนิธิ	จันทรมุขี	รูปเรขา
19	มทนต์	มฤคากษี	อนงค์ชวชา	การา
20	จิตรเรขา	สุรโมหิณี	กรุงคนชนา	จันทรโชติ
21	สุรฤคหรรษา	รทิลปริยา	ลาวัญยวตี	อนุโรธมตี
22	ปริยทรรศนา	จันทรมุขี	เสาวภาคย์มัญจรี	อนุปเรขา
23	กาโมนมาที	ปัทมาภี	จันทรিকা	กรุณามตี
24	จันทรเรขา	ปัทมกรรณิกา	หังสคมนา	จิตรกลา
25	หังสประโฑษา	พิศควรา	วิหฤตประภา	ชัยลักษมี
26	กามศโรนมาที	สุขกรี	อาเนตประภา	วิหยาบตี
27	สุขลาครา	นิหสมา	จันทรกานตา	ชัคโชติ
28	มทนต์โมหิณี	สมรชีวินี	รูปกานตา	มานโมหิณี
29	จันทรมุขี	ภัทรา	สุรปริยา	เทพี
30	ลาวัญยลหรี	ลาวัญยวตี	เทวานันทา	รูปมตี
31	มราลคมนา	กามยา	ปัทมาวตี	โกศิลยา
32	ชคันโมหิณี	มลยวตี	ปัทมินี	ภาณุมตี